

Merken en uitgavenrechten in de jaarrekening

Worsteling der standardsetters

Prof. Drs. G.G.M. Bak

THEMA

Inleiding

Het lijkt zo vanzelfsprekend: als gebruikers van financiële verslaggeving worden we bij de neus genomen door ondernemingen die merken en uitgavenrechten als 'gebakken lucht' op hun balans zetten en op deze kunstmatige manier hun financiële slagkracht proberen op te krikken. Als uiterst bedenkelijke praktijk prijkt het hoog op de 'Creative Accounting Hitlijst' van financiële journalisten als Terry Smith (Smith, 1992), die de wereld waarschuwen voor het geïnstitutionaliseerde bedrog dat zij menen waar te nemen in de jaarrekeningen van sommige grote ondernemingen.

Het lijkt zo vanzelfsprekend: de tijd ligt reeds lang achter ons waarin wij meenden dat ondernemingen vooral (toegevoegde) waarde creëren met behulp van hun grond, machines en voorraden. Veel belangrijker zijn de marktpositie en de voorsprong die een merk of uitgavenrecht in dit opzicht vermag te bieden. Het kan dus niet uitblijven dat de grote geldsommen die in die sfeer worden uitgegeven - onder het stelsel van 'accrual accounting' - op de balans gaan verschijnen. (Bak 1989)

Tussen deze twee vanzelfsprekendheden speelt zich de worsteling der standardsetters af die nu reeds een decennium aan de gang is. Het zou natuurlijk aardig zijn geweest als in dit speciale MAB-nummer, gewijd aan de betekenis van merken en uitgavenrechten, een spectaculaire doorbraak kon worden gemeld in de wereld van financiële verslaggeving met betrekking tot de behandeling van deze 'intangibles' in de jaarrekening. Van zo'n doorbraak is allerminst sprake; de lezer zal zich tevreden moeten stellen met een trouwhartige weergave van de discussie waarbij ik

met name aandacht zal besteden aan de belangrijkste aanvoerders in het debat: de Accounting Standards Board (ASB) in het Verenigd Koninkrijk en de International Accounting Standards Committee (IASC) op mondiaal niveau.

Alvorens in te gaan op de tot nu toe gevoerde discussie schenk ik kort aandacht aan de relatieve positie van ASB en IASC op het wereldtoneel van regelgeving terzake van financiële verslaggeving. Zulks is uiteraard van groot belang om te kunnen inschatten welk effect er daadwerkelijk zal uitgaan van het bereikte resultaat. In een slotparagraaf wil ik de lezer laten delen in mijn verwachting dat het activeren van merken en uitgavenrechten binnen afzienbare termijn in de financiële verslaggeving geen grote vlucht zal nemen.

Het wereldtoneel van regelgeving

In toenemende mate groeit het besef dat internationale harmonisatie van financiële verslaggeving onontbeerlijk is en wordt IASC gezien als het instituut waar het moet gebeuren. IOSCO, het samenwerkingsorgaan van beurstoezichthouders, heeft zich medio 1995 vergaand gecommitteerd aan het werkplan van IASC. Als een en ander zich goed blijft ontwikkelen zou tegen het eind van deze eeuw een situatie kunnen ontstaan waarbij een multinationale onderneming voor haar 'cross-border offerings' met één jaarrekening kan volstaan, die - opgesteld naar IASC-normen - door alle beursautoriteiten ter wereld wordt aanvaard.

Prof. Drs. G.G.M. Bak is Hoogleraar Accountancy aan de Katholieke Universiteit Brabant en Raadadviseur jaarrekeningrecht van het ministerie van Justitie.

Tezelfder tijd heeft ook de Europese Unie haar beleid gericht op een zo snel mogelijke harmonisatie via het werkprogramma van IASC. Het ziet er naar uit dat dit streven op korte termijn succesvol kan zijn zonder dat er op het niveau van de bestaande Europese Richtlijnen voor het jaarrekeningrecht behoefte te worden ingegrepen.

Een belangrijke impuls voor deze ontwikkeling van de laatste jaren is ongetwijfeld uitgegaan van de opstelling van grote ondernemingen in Duitsland, voorheen het bolwerk van 'Continentaal Europees Boekhouden'. Nadat Daimler Benz was voorgegaan in het accepteren van een 'reconciliation' naar Amerikaanse grondslagen in het kader van haar beursnotering in New York is de ban blijkbaar gebroken. Een aantal grote ondernemingen - Bayer, Schering, Hoechst en Deutsche Bank - begonnen hun geconsolideerde jaarrekening in te richten naar IASC-normen. Voorzover zij daarin nog worden gehinderd door wettelijke bepalingen schiet het Duitse ministerie van Justitie te hulp dat onlangs een voorstel heeft gepubliceerd dat Duitse ondernemingen, die daaraan in internationaal verband behoefte hebben, zou toestaan hun geconsolideerde jaarrekening volgens IASC-normen (of zelfs US GAAP) in te richten. Soortgelijke initiatieven worden in Frankrijk verwacht. (IASC Annual Review 1995).

Ook in het UK gaan deze ontwikkelingen niet ongemerkt voorbij, zoals moge blijken uit het volgende citaat uit het Report by the chairman of the Board - sir David Tweedie - dat wij aantreffen in het verslag over 1995 van de ASB. Tweedie refereert aan de rede van Europees Commissaris Monti voor de IOSCO conferentie in Juli 1995 waarin het hiervoor geschetste EU-beleid wordt aangekondigd en reageert als volgt: '...the clear message to the Board (ASB) is that international and domestic issues can no longer be considered in isolation. If comparability is to be preserved in the financial reporting of nationally and internationally oriented UK companies, the Board must ensure both that its own standards build whenever possible on international foundations and that its own experience and principles are clearly explained to its counterparts debating similar issues, whether in other countries at the EU level or in IASC'. Verderop in zijn verslag maakt Tweedie melding van het discussiedocument over 'Goodwill and Intangible Assets' dat hierna zal worden besproken. Om de internationale dimensie van de discussie over dit thema te benadrukken merkt hij

op: 'The debate on goodwill in the UK has captured the imagination in other countries to such an extent that the IASC has now put the issue back on its agenda and is waiting to see the outcome of the discussions in this country'.

Tegen de achtergrond van deze ontwikkelingen op het wereldtoneel van regelgeving zal het duidelijk zijn dat wij de discussies in ASB en IASC over 'goodwill and intangibles' uiterst relevant achten voor wat internationaal en hier te lande te gebeuren staat op het gebied van merken en uitgavenrechten in de jaarrekening. Ook de Raad voor de Jaarverslaggeving lijkt een afwachtende houding aan te nemen. De 'beschouwingen' die de Raad in 1991 over dit onderwerp het licht deed zien, zijn in 1993 weliswaar gedeeltelijk herzien, maar van een stelligere positiebepaling is het nog niet gekomen. In deze 'beschouwingen' zijn overigens alle over- en afwegingen te vinden die thans ook internationaal aan de orde zijn.

Ontwikkelingen in het Verenigd Koninkrijk

Statement of Standard Accounting Practice (SSAP) 22

Het debat over 'accounting for goodwill' en 'intangible fixed assets' pakken wij op in 1984 toen de discussie nog in hoofdzaak ging over de behandeling van goodwill. De voorganger van de Accounting Standards Board (ASB), de Accounting Standards Committee (ASC), gaf toen SSAP 22 uit, waarin - conform de 4e EG-Richtlijn - twee verschillende manieren van behandelen van gekochte goodwill worden toegestaan: afboeken van de reserves of activeren en afschrijven over de economische levensduur. Anders dan in de meeste Europese landen werd in Engeland door de ASC uitdrukkelijk voorkeur uitgesproken voor de eerst genoemde methode. Dit was dan ook in lijn met de gangbare praktijk, die in belangrijke mate was gebaseerd op het argument dat men geen verschil wil creëren tussen gekochte goodwill en intern gekweekte goodwill, die immers ook niet geactiveerd mag worden. In de financiële wereld is er echter ook kritiek op deze handelwijze. Men vindt het onjuist dat afboeking van het eigen vermogen de indruk wekt dat door het betalen van een koopprijs voor een acquisitie de net asset value van de onderneming daalt.

Daarnaast groeit in de UK het besef internationaal niet in de pas te lopen, daar in de USA en vele Europese landen slechts activering van goodwill is toegestaan (Nobes 1992).

Brand Accounting 'eigen kweek'

Inmiddels was het activeren van merken en uitgavenrechten in zwang geraakt bij een aantal Engelse ondernemingen. De meest spectaculaire ontwikkeling was ongetwijfeld dat enkele ondernemingen ertoe overgingen al hun bestaande merken op de balans te zetten. Omdat hier sprake is van in het (vaak ver) verleden opgebouwde merknamen werd voor de balanswaardering gebruik gemaakt van de marktwaarde. Los van de vraag hoe de marktwaarde voor een dergelijk doel moest worden bepaald betekende deze aanpak een verbreking ten principale van het historische kosten model en daarmee van de bestaande verslaggevingsconventie.

Uiteindelijk heeft slechts een enkele onderneming - Rank Hovis McDougall plc (RHD) - zich op dit revolutionaire pad begeven. Nadat deze onderneming via een overname in een ander concern is overgegaan, is aan die werkwijze een eind gemaakt.

Aan deze episode is overigens nog het interessante vraagstuk verbonden in hoeverre waardering van merken en dergelijke tegen een andere waarde dan historische kosten te rijmen valt met de 4e EG-Richtlijn. Daarin wordt als alternatieve waardering uitsluitend de actuele waarde genoemd. Ook al valt wellicht te verdedigen dat de marktwaarde, zoals door ondernemingen als RHD bepaald, als actuele waarde kan worden aangemerkt dan blijft het probleem dat artikel 33 van de 4e EG Richtlijn toepassing van deze waardering uitdrukkelijk beperkt tot materiële activa en voorraden. In de Engelse Companies Act lijkt deze beperking niet duidelijk te zijn overgenomen.

Brand Accounting bij acquisities

Een duidelijk grotere verspreiding kreeg het gebruik om merken en uitgavenrechten te activeren in het kader van 'acquisition accounting'. Hier vond men steun in de transactie die aan de acquisitie ten grondslag ligt. In de eerste plaats kan worden aangenomen dat de prijs waartegen een onderneming wordt verworven mede een benade-

ring geeft van de waarde die (markt)partijen hechten aan die merken en uitgavenrechten. In de tweede plaats is die prijs - hoe ook uiteindelijk tot stand gekomen - de kostprijs van de acquisitie, zodat met deze werkwijze niet buiten het conventionele verslaggevingsmodel, gebaseerd op historische kosten, wordt getreden.

Ook in het licht van de beschreven goodwill-discussie is het begrijpelijk dat 'brand accounting' een aantrekkelijk alternatief opleverde. Bij ondernemingen in de 'food' sector - die leven van hun merken - en bij uitgeverijen - die het niet moeten hebben van drukpersen, maar wel van uitgavenrechten - zijn de herkenbare elementen van de bij acquisitie betaalde koopprijs nu eenmaal van immateriële aard, maar zij maken er wel de kern van uit.

Het afboeken daarvan van het eigen vermogen, op grond van een formele boekhoudregel stuit de ondernemer tegen de borst. Het begripsmatig 'omdopen' van 'goodwill' naar 'overige immateriële activa' bood aantrekkelijke mogelijkheden om de goodwill-regelgeving te ontgaan. Men betrad het betrekkelijk onontgonnen gebied van 'brand accounting' waarmee regelgevers zich nog nauwelijks hadden beziggehouden. Vele ondernemingen maakten van dit vacuüm gebruik om voor deze merken of uitgavenrechten het begrip 'no finite life' te introduceren en op grond daarvan af te zien van periodieke afschrijving. In plaats van te kiezen voor een arbitraire levensduur en daaraan gekoppeld percentage van jaarlijkse afschrijving werd in beginsel niet afgeschreven. Een eventuele waardevermindering zou moeten blijken uit een periodieke toets op lagere marktwaarde (impairment review) en alsdan ten laste van het resultaat worden gebracht.

Exposure Draft (ED) 47 en ED 52

Deze vorm van 'accounting arbitrage' was de toenmalige ASC een doorn in het oog en besloten werd de twee onderwerpen verder aan elkaar te koppelen. In 1990 kwamen twee nieuwe exposure drafts uit: ED 47, Accounting for Goodwill en ED 52, Accounting for intangible fixed assets. Met de uitgave van deze exposure drafts heeft de ASC getracht te komen tot een eenduidige methode voor de verwerking van goodwill en tot een daarbij aansluitende codificering van de behandeling van immateriële vaste activa.

In het kort kwam het voorstel erop neer dat de door de 4e Richtlijn opengelaten keuzemogelijkheid werd verlaten. Goodwill zou te allen tijde geactiveerd dienen te worden en afgeschreven over de geschatte levensduur, die in het algemeen de 20 jaar niet kan overschrijden en nimmer de 40 jaar. Een gelijksoortig voorstel werd gedaan voor de verwerking van immateriële vaste activa, die als onderdeel van de nieuw verworven onderneming worden geactiveerd.

De reactie op deze voorstellen was vijandig. Het belangrijkste bezwaar bij de ondernemingen lag in het volstrekt arbitraire karakter van het voorschrift af te schrijven op (acquisitie)investeringen, terwijl deze investeringen niet in waarde daalden en zelfs in waarde konden stijgen. In vele commentaren werd een dergelijke benadering intuïtief onjuist genoemd, zij stond te ver af van de economische realiteit.

Behalve deze poging om 'accounting arbitrage' bij het verwerken van acquisities uit de wereld te helpen bevat ED 52 tevens een duidelijke afwijzing van het activeren van bestaande 'eigen kweek' merken en uitgavenrechten. Activering wordt slechts toegelaten als de historische kosten van het 'intangible asset' bekend zijn. Activering achteraf, tegen een getaxeerde marktwaarde, werd uitgesloten.

Discussion Papers

Inmiddels was de ASB aangetreden die de verdere afhandeling van beide voorstellen ter hand heeft genomen. Als antwoord op de gerezen bezwaren heeft de ASB in eerste instantie een aantal alternatieven aangedragen die in december 1993 werden neergelegd in een Discussion Paper 'Goodwill and Intangible Assets'. Hierin werd de stelling ingenomen dat nagenoeg alle immateriële vaste activa van nature gelijk zijn aan goodwill en dat ze daarvan niet mogen worden onderscheiden. In een poging de discussie in goede banen te leiden gaf de ASB aan twee mogelijke benaderingen te ondersteunen:

- Een combinatie van activering en afschrijving volgens een vooraf bepaalde levensduur voor de meeste gevallen en activering en een jaarlijkse review voor die speciale gevallen waarbij gekochte goodwill wordt verondersteld een onbepaalde economische levensduur te hebben.

- Opnemen van een afzonderlijke 'goodwill afschrijvingreserve' die bij verwerving van de goodwill wordt gevormd. Daarna zou deze reserve alleen nog bij verkoop of sluiting van de desbetreffende activiteiten worden gemuteerd.

Op dit discussiepaper kwamen weer vele reacties. De meerderheid kon zich niet vinden in de fictie dat alle immateriële vaste activa ondergebracht kunnen worden onder de omschrijving van 'gekochte goodwill'.

Van ondernemerszijde werd naar voren gebracht dat immateriële vaste activa zo belangrijk waren voor hun 'business' dat deze afzonderlijk zichtbaar gemaakt moesten worden in de balans. Ook over de criteria die zouden moeten gelden voor het al dan niet activeren was veel onenigheid.

Nogmaals werd duidelijk, zoals de ASB ook zelf opmerkte, dat gekochte goodwill naar zijn aard een weerbarstig thema vormt vanwege inconsistentie met andere aspecten van verslaggeving: activeren van goodwill die de gekapitaliseerde toekomstige overwinsten representeert is inconsistent met de behandeling van intern gekweekte goodwill en afboeken van het vermogen van het voor goodwill betaalde bedrag is inconsistent met de behandeling van andere componenten van de verworven onderneming, die wel als activa of passiva verantwoord worden.

Worstelend met dit dilemma heeft de ASB in juni 1995 opnieuw een working paper 'Goodwill & Intangible assets' gepubliceerd waarin belanghebbenden en belangstellenden wederom werden uitgenodigd tot schriftelijk commentaar op de gepubliceerde voorstellen. Bovendien werd een 'public hearing' aangekondigd gedurende drie opeenvolgende sessies in september 1995. In deze working paper presenteert de ASB de volgende benadering:

- Immateriële vaste activa (zoals merken en uitgavenrechten) kunnen van gekochte goodwill gescheiden worden in de allocatie van het betaalde bedrag voor de acquisitie, mits hun 'fair value' betrouwbaar gemeten kan worden.
- De behandeling van gekochte goodwill en immateriële vaste activa dienen zover mogelijk op één lijn gebracht te worden, zeker wanneer beide naar hun aard veel op elkaar lijken.

De ASB is het uiteindelijk eens met de opstellers van jaarrekeningen dat in die gevallen waarin immateriële vaste activa en gekochte goodwill een onbepaalde levensduur hebben, weerspiegeld in het succes van de onderliggende investering, dit gereflecteerd dient te worden in de behandeling in de jaarrekening. Het voorstel van de ASB komt op het volgende neer:

- Immateriële vaste activa en goodwill die een eindige levensduur hebben, dienen te worden afgeschreven over die levensduur.
- Immateriële vaste activa en goodwill die een oneindige levensduur hebben, dienen niet te worden afgeschreven.
- Alle geactiveerde immateriële vaste activa en goodwill dienen elk jaar beoordeeld te worden op courantheid/waardevermindering (annual impairment review). Deze beoordeling zal globaal dienen te geschieden voor immateriële vaste activa en goodwill waarvan de levensduur niet langer is dan twintig jaar en zeer grondig uitgevoerd moeten worden voor die activa, waaraan een langere levensduur dan 20 jaar wordt toegekend.
- Er is een weerlegbare veronderstelling dat goodwill een eindige levensduur heeft die niet langer is dan twintig jaar.

Met deze voorstellen tracht de ASB een consensus te bereiken in de dan reeds tien jaar slepende discussie! In deze fase geeft de ASB dan ook aan op zoek te zijn naar commentaar van algemene aard in een poging te komen tot een nieuwe exposure draft over dit onderwerp die mag rekenen op een breder draagvlak dan eerdere voorstellen konden verwerven. Uit de reacties op deze hoorzittingen valt globaal het volgende op te maken: Onder de *openbare accountantskantoren* (in hoofdzaak de 'The Big Six') blijkt brede steun te bestaan voor deze voorstellen, hoewel een van de grote kantoren zich er duidelijk van distantiëert. Behalve een herhaling van vele reeds eerder in deze discussie naar voren gebrachte bezwaren komt dit kantoor met twee concrete voorstellen: Ten eerste dat de gekozen methode (welke dat dan ook is) bovenal duidelijk wordt toegelicht in de jaarrekening zodat de lezer zich zijn eigen beeld kan vormen. Ten tweede dat gezien het ontbreken van een ideale oplossing, de ASB zich beter kan conformeren aan op dit terrein vigerende internationale regelgeving (activeren en afschrijven) dan blijkens de voorliggende voorstellen verder weg te

drijven van het internationaal geaccepteerde.

De reacties van de *ondernemingen* waren nogal uiteenlopend. Duidelijk is dat elke onderneming haar eigen specifieke omstandigheden kent en de bandbreedte in de regelgeving wenst te gebruiken om deze specifieke omstandigheden duidelijk naar buiten te brengen. Een groot aantal respondenten was positief gestemd over het feit dat in het voorstel onderscheid wordt gemaakt tussen gekochte goodwill en immateriële vaste activa.

In een aantal reacties (onder andere de 100 group of Finance directors) worden echter het activeren en afschrijven van gekochte goodwill en immateriële vaste activa over een arbitraire periode als onlogisch aangemerkt; het staat te ver van de commerciële en economische realiteit. Velen benadrukken het feit dat dergelijke activa niet in waarde hoeven te dalen en zelfs verder in waarde kunnen stijgen. Vandaar dat de mogelijkheid tot activeren en niet afschrijven van activa die een oneindige levensduur hebben, gecombineerd met een grondige impairment review, door veel ondernemers als positief wordt ervaren.

Afgewacht moet nu worden hoe ASB met al deze reacties zal omgaan. In elk geval houdt zij daarbij ook het oog gericht op de IASC, zodat ook wij daar nu even een kijkje gaan nemen.

Ontwikkelingen in de Internationale Regelgeving (IASC)

International Accounting Standard (IAS) 22

De eerste versie van IAS 22, Business Combinations, dateert uit dezelfde periode als de Engelse SSAP 22. De standard werd van kracht in 1985 en stond ten aanzien van goodwill evenzeer beide methoden van behandeling toe. Afboeking van het eigen vermogen was toegestaan en activering evenzeer. In het laatste geval moest worden afgeschreven over de levensduur zonder dat daarbij een formele bovengrens werd genoemd. Een voorkeur voor een van beide methoden wordt in IAS 22 in dat stadium nog niet uitgesproken.

De standard is herzien in het kader van het zogenaamde comparability project, de nieuwe versie is van kracht vanaf 1 januari 1995 (Arnold 1995).

Voor het bepalen van de hoogte van de betaalbare goodwill gaat IAS 22 uit van de identificeerbare activa en passiva. Hiervan wordt de fair value

genomen op het moment van overname. Het na vaststelling van genoemde waarderingen overgebleven deel van de betaalde acquisitieprijs wordt als goodwill op de balans opgenomen en afgeschreven over de economische levensduur. De afschrijvingsperiode zal de vijf jaar niet overstijgen tenzij een langere periode, die in ieder geval korter dan 20 jaar zal zijn, te rechtvaardigen is. De optie om goodwill van het vermogen af te boeken heeft IASC derhalve geschrappt. Bij de keuze van de levensduur wordt de ondernemer aan banden gelegd. Ook schrijft IAS 22 voor dat jaarlijks wordt getoetst of de resterende boekwaarde van geactiveerde goodwill uit toekomstige resultaten kan worden terugverdiend. Wanneer deze jaarlijkse toets daartoe aanleiding geeft wordt de boekwaarde van de goodwill naar beneden aangepast. Een dergelijke afwaardering kan volgens voorschrift van IAS 22 niet meer ongedaan worden gemaakt als de waarde van de goodwill zich in een later stadium weer herstelt.

Bij het behandelen van wat onder 'identificeerbare activa' moet worden verstaan wordt het verschijnsel 'brand accounting' door IASC nog geheel genegeerd. Zo wordt als voorbeeld van 'intangible assets' waar het om zou kunnen gaan slechts gesproken van 'patent rights and licences'. Het wachten is dan ook op de specifieke standaard die terzake van immateriële activa in ontwikkeling is.

Exposure Draft (E) 50

Met betrekking tot immateriële activa, waartoe de merken en uitgavenrechten behoren, heeft het IASC in juni 1995 een exposure draft (E50) uitgegeven. E50 definieert immateriële vaste activa als 'identifiable, non-monetary assets without physical substance that are controlled by an enterprise for use in the production or supply of goods or services, for rental to others, or for administrative purposes; and are expected to be used during more than one period'. Een immaterieel actief wordt erkend (recognition) wanneer:

- 'it is probable that future economic benefits associated with the asset will flow to the enterprise; and
- the cost or value of the asset to the enterprise can be measured reliably'.

De in E50 gegeven definitie van en erkenningscriteria voor immateriële vaste activa zijn

rechtstreeks ontleend aan het reeds in 1990 door het IASC uitgegeven Conceptual Framework waarin de uitgangspunten voor haar regelgeving zijn vastgelegd. Het zijn de definitie en criteria die in het algemeen gelden voor activa. IASC lijkt hiermee te willen zeggen dat er eigenlijk met immateriële activa niets bijzonders aan de hand is: niet het fysiek tastbare karakter bepaalt of er geactiveerd mag worden, het gaat om de vraag of toekomstige economische voordelen behaald worden door een bepaald immaterieel actief. (zie ook: Bak 1994)

Het venijn blijkt echter, zoals vaak, in de staart te zitten. Om het opvoeren van een immaterieel actief te rechtvaardigen moeten ook de kosten daarvan betrouwbaar gemeten kunnen worden. Bij gekochte immateriële vaste activa levert dit weinig problemen op, maar bij intern gegenereerde immateriële vaste activa (eigen kweek) wordt dit gecompliceerder. In beginsel kan de onderneming die een goed systeem heeft voor het toerekenen van kosten uiteraard de salariskosten, materialen, overhead en overige kosten toerekenen aan het vervaardigen van een bepaald actief, ongeacht of het gaat om een materieel dan wel een immaterieel actief. Dat zulks in de praktijk niet altijd meevalt wordt in E50 gedemonstreerd aan de hand van een voorbeeld - reclamekosten - dat kenmerkend is voor de restrictieve benadering die terzake wordt gekozen. Reclamekosten die worden gemaakt ter ondersteuning van een merk 'may' - zo wordt ons voorgehouden in paragraaf 34 van E50 - 'also have a positive impact on staff morale and corporate image'. Daarom mag niet te snel worden aangenomen dat de geregistreerde reclamekosten ook daadwerkelijk kunnen worden aangemerkt als historische kosten van de zelf gegenereerde merknaam. Het komt mij voor dat hier wel heel opvallend met twee maten wordt gemeten ten opzichte van vergelijkbare oordelen terzake van materiële activa. Het zal toch niet snel bij iemand opkomen dat de bouwkosten van het hoofdkantoor niet voor activering in aanmerking komen omdat vormgeving en inrichting mede een positieve invloed hebben op de attitude van het personeel en het aanzien van de onderneming!?

Hoe dit zij, volgens E50 is het betrouwbaar meten van de kosten van nieuwe merken van 'eigen kweek' uiterst moeilijk en is het derhalve hoogst onwaarschijnlijk dat activering daarvan de

facto mogelijk is. Overigens wordt de mogelijkheid niet ten principale uitgesloten hetgeen wel geschiedt ten aanzien van in het verleden gegeneerde merken. E50 bepaalt dat in het verleden gemaakte kosten nooit later alsnog geactiveerd kunnen worden. Ook intern gekweekte goodwill wordt daarmee uitgesloten van de mogelijkheid tot activeren.

Opmerkelijk is dat E50 als een alternatieve waardering van immateriële vaste activa ook herwaardering toestaat. Immateriële vaste activa mogen worden geherwaardeerd tegen 'fair value' minus gecumuleerde afschrijving. Zonder de aanwezigheid van een daadwerkelijke transactie kan de fair value slechts gemeten worden indien er een zogenaamde actieve 'secondary market' bestaat voor dergelijke immateriële vaste activa. Immateriële vaste activa die nooit eerder werden gewaardeerd mogen echter niet onder het mom van deze fair value alsnog worden opgenomen. Een interessant vraagstuk is of en op welke wijze EU-landen van deze mogelijkheid gebruik kunnen maken aangezien, zoals hiervoor reeds is opgemerkt, de 4e EG-Richtlijn toepassing van actuele waarde voor immateriële activa niet toestaat.

Als afschrijvingstermijn voor immateriële vaste activa hanteert E 50 de economische levensduur, die normaal gesproken niet langer kan zijn dan twintig jaar. Een langere afschrijvingstermijn is alleen toegestaan indien het immateriële actief is gerelateerd aan een bepaald recht met een looptijd langer dan 20 jaar of indien er een actieve 'secondary market' is voor dergelijke immateriële vaste activa.

Ten tijde van het gereedkomen van dit artikel buigt IASC zich nog over de binnengekomen reacties op dit ontwerp. Drie belangrijke bezwaren komen daarbij naar voren:

a De economische levensduur van immateriële vaste activa zou niet a priori beperkt mogen zijn tot 20 jaar, daar dit slechts een arbitraire periode is, die geen reflectie zou zijn van economische werkelijkheid. Bovendien gaat de exposure draft geheel voorbij aan de voortdurende kosten die ondernemingen maken teneinde de waarde van hun immateriële vaste activa te behouden (of zelfs te vergroten). Enkele respondenten wijzen er op dat er ook immateriële vaste activa bestaan die niet aan slijtage onderhevig zijn en waar derhalve niet op

afgeschreven zou hoeven te worden. Hier past veeleer een betrouwbare 'impairment' test op regelmatige basis.

- b Met betrekking tot de 'secondary market' betwijfelen vele respondenten of een betrouwbare meting van fair value slechts zou kunnen geschieden bij het bestaan van zo'n market. Tenslotte vindt betrouwbare meting ook plaats in geval van een overname.
- c De identificatie/erkenningcriteria; worden door een groep respondenten te beperkend geacht. Met name is er bezwaar tegen de juridische invalshoek. Ook zonder een formeel juridisch recht kan een onderneming een zodanige 'control' hebben over een merk dat activering gerechtvaardigd is.

Blijkens IASC Update van April 1996 overweegt de IASC Board met name aan het eerstgenoemde bezwaar tegemoet te komen en afschrijving van geactiveerde intangibles over een langere periode dan 20 jaar in beginsel toe te staan mits de resterende boekwaarde jaarlijks aan een 'impairment test' wordt onderworpen en daarbij blijvende waardedalingen direct als extra afschrijving worden afgeboekt. Bovendien moet in de toelichting worden uiteengezet op welke gronden een levensduur van boven de 20 jaar wordt gehanteerd. Indien inderdaad zo wordt besloten zal IASC ook de standaard voor de behandeling van Goodwil (derhalve IAS 22) dienovereenkomstig aanpassen.

Conclusies

Sinds het eind van de jaren tachtig is er wereldwijd - een handjevol ondernemingen dat merken en uitgavenrechten in de balans heeft staan en die verzameling is in hoofdzaak te vinden in Engeland en Nederland. Terry Smith noemt negen engelse ondernemingen in de 'food' sector, terwijl ook enkele grote engelse uitgeverijen deze methode toepassen. In Nederland gaat het in hoofdzaak om de grote uitgeverijen en Polygram. Het groepje ondernemingen dat merken en uitgavenrechten zo behandelt is al jaren hetzelfde, zodat van een revolutie in de financiële verslaggeving niet kan worden gesproken. Anderzijds is voor de betrokken ondernemingen het beeld van de financiële positie door deze activeringen zo drastisch gewijzigd dat de weg terug nagenoeg is afgesloten. Een aantal van deze ondernemingen

zouden geconfronteerd worden met een negatief eigen vermogen als deze 'assets' uit hun balans moesten verdwijnen. Dit verklaart wellicht de opvallende aanwezigheid van voorstanders van deze methode onder de commentaren op Exposure Drafts en andere discussiestukken die standardsetters op dit gebied uitgeven alsmede de omzichtigheid waarmee de regelgevers met het probleem omgaan.

Wat intussen opvalt is het beperkte kader waarbinnen de (internationale) discussie zich afspeelt. In feite gaat het uitsluitend om 'acquisition accounting' en wel om de vraag waar de overnemende onderneming op haar balans de koopprijs van haar acquisitie kwijt kan. Voorzover hier de keuze openstaat tussen goodwill enerzijds en brand accounting anderzijds zijn de standardsetters er duidelijk op uit te verhinderen dat ondernemingen een voorkeur zouden ontwikkelen voor het laatste. De regels voor beide categorieën worden immers zorgvuldig aan elkaar gekoppeld; het zal altijd meer moeite kosten om aan te tonen welk bedrag in de acquisitieprijs is begrepen voor een identificeerbare merknaam of uitgavenrecht dan simpelweg te constateren dat er een goodwill is betaald boven de materiële intrinsieke waarde. En die extra moeite wordt op geen enkele wijze beloond: de regels voor afschrijving en dergelijke zijn identiek, het de facto uitvoeren ervan wordt er allerminst eenvoudiger op als goodwill wordt omgezet in een merk of uitgavenrecht. In hun ijver om misbruik te voorkomen hebben de standardsetters inmiddels zoveel hindernissen opgeworpen tegen het activeren van dergelijke immateriële activa dat geen enkele ondernemer zich bezwaard hoeft te voelen als hij besluit van brand accounting af te zien.

Wat in de discussie geheel ontbreekt is de visie dat merknamen en uitgavenrechten de gouden eieren zijn waarop de ondernemer zit te broeden. Daarbij is uiteraard irrelevant of de eieren kort geleden via een acquisitie zijn verworven dan wel sinds mensenheugenis bij de onderneming horen. De relevante standardsetters beschouwen 'brand accounting' niet als een methode die tot een meer economisch verantwoorde balans kan leiden. Zoals Auke de Bos (1996) opmerkt speelt IASC hier meer op betrouwbaarheid dan op relevantie, een benadering die hij terecht als de 'nekslag voor merkenactivering' beschouwt. Het ziet er naar uit dat standardsetters en ondernemers elkaar hebben

gevonden in een soort monsterverbond waarbij beide groepen om uiteenlopende redenen hetzelfde nastreven. De standardsetters willen geen tegenvallers en de ondernemers hebben er weinig belang bij zover boven het maaiveld uit te steken dat zij nodeloos risico lopen. Liever houden zij hun meest waardevolle activa verborgen voor het oog van de financiële wereld, zodat het minder opvalt als de glans ervan verbleekt.

Ter afsluiting laat ik de passage volgen waarmee Terry Smith zijn hoofdstuk over 'brand accounting' besluit. Hij toont hoe de WPP Group haar 'corporate brand names' heeft geactiveerd zonder daarop af te schrijven, omdat zij immers 'no finite economic life' hebben. Daarop volgt een citaat van Michael Renshall, e.t. Chairman of ASC, die..... 'in contrast drew an analogy with the Blackpool football team which would have appeared very attractive to anyone wanting to buy the club back in 1953 when Blackpool won the FA Cup. 'There would have been a lot of goodwill in the price someone would have paid then' he said. 'but it is obvious now that the goodwill did not have an indefinite life' (Blackpool is now in Division Three and has not won the FA Cup since)'. Zoals in de aanhef van dit artikel gesteld: het lijkt zo vanzelfsprekend dat het arme Blackpool er goed aan heeft gedaan destijds het hoofd koel te houden. De vraag is natuurlijk of er sprake is van goede verslaggeving zolang de balans in het gloriejaar 1953 er niet wezenlijk anders uitziet dan de balans van de derde divisieclub van vandaag. Pas als de standardsetters met die vraag gaan worstelen is er een reële doorbraak in 'brand accounting' te verwachten. Voorzover mij bekend staat dat nergens ter wereld hoog op de agenda van de instituties die zich met financiële verslaggeving bezig houden.

De 'worsteling der standardsetters' roept het beeld op van een ver doorgevoerde aandacht voor de 'betrouwbaarheid' van de jaarrekening in die zin dat hoogste prioriteit wordt gegeven aan het vermijden van onaangename verrassingen. Onder het motto 'wat je niet activeert behoeft je in slechtere tijden ook niet af te boeken' wordt geen recht gedaan aan de hedendaagse realiteit dat het succes van het ondernemen vooral wordt bepaald door de voorsprong op de concurrentie die merken of andere immateriële zaken bieden. Voor de verslaggeving over de miljoenen die omgaan in

fabrieken en voorraden is langzamerhand een uitgekiend stelsel van normen gegroeid. Voor de verslaggeving over de honderden miljoenen die omgaan in merken en andere immateriële activa bestaat slechts een beschamend klein en uiterst restrictief setje van regels. En dan spreken we nog maar niet over de verslaggeving over de miljarden die omgaan in financiële instrumenten.

Het ware te wensen dat de financiële verslaggeving de weg (terug) vindt naar de wezenlijk relevante factoren die succes en falen van de onderneming bepalen.

* Met dank aan Drs. C.J.C. Ermans RA en Drs. G.W. Hop RA voor hun assistentie bij de voorbereiding van dit artikel.

L I T E R A T U U R

- Arnold, C.A., (1995), *De tien herziene standaards van het IASC*, MAB maart.
- Bak, G.G.M., (1989), *Immateriële vaste activa in de jaarrekening*, in: Ontwikkelingen in de financiële verslaggeving. Deventer, Kluwer Bedrijfswetenschappen.
- Bak, G.G.M., (1994), *Merken en uitgaverechten in de balans* in: Koers op Marktwaaarde. Deventer, Kluwer bedrijfswetenschappen.
- Bos, A. de, (1996), *Nekslag voor Merkenactivering*, in: Tijdschrift voor Financieel Management, maart/april.
- Financial Reporting Council, (1996), *Progress Report 1995*, London.
- International Accounting Standards Committee (IASC), (1996), *Annual Review 1995*, London.
- IASC, (1996), *Insight*, april.
- Nobes, C.W., (1992), *A political history of goodwill in Britain: an illustration of cyclical standard setting*, Abacus, September.
- Smith T., (1992), *Accounting for Growth*, London, Century Business.